

Jälkisosialistista homonostalgiaa puolalaisittain

**Michał Witkowski: *Hutsula*.
Suom. Tapani Kärkkäinen.
Helsinki: Like, 2007.**

Nostalgia reaalisosialismin aikaa kohtaan ja sitä hyödyntävät retromarkkinat ovat hämmentävä ilmiö. Voiko jälkisosialistinen nostalgia olla näin viatonta? Eikö meidän pitäisi muistaa totalitarististen järjestelmien uhreja sen sijaan, että estetisimme reaalisosialismin sympaattisen hullunkurisiksi kodintavaroiksi, trendivaatteiksi ja diskohiteiksi?

Hämmennys vain kasvaa, kun mennyttä heittäytyvät kaipaamaan ne, joita olemme tottuneet pitämään sen uhreina. Näin käy Michał Witkowskiin (s. 1975) romaanissa *Hutsula*, jossa vanhat puolalaiset homomiehet muistelevat kommunismia aikana, jolloin kaikki oli paremmin. Äänessä ovat keikistelevät, naisiksi tekeytyvät ja itsestään feminiinimuodossa puhuvat ”siskot”, joiden muistoja muuan Michał (tai Mikaela) kerää kirjoittaakseen niistä kirjan. Siskojen halun kohteita ovat ”jullit”, mahdollisimman tavalliset ja tyhmät heteromiehet, joita he metsästävät puistoissa, rautatieasemilla ja sotilaskasarmeilla toivoen, että humala estää näitä huomaamasta tai puute välittämästä, että heiltä ottaakin suihin toinen mies. Sopivaa julia odottaessa jännitys ja toivo kietoutuvat yhteen väkivallan ja kiinnijäämisen pelon kanssa. Vaikka homoseksuaalisuus ei ole Puolassa ollut rikos sitten 1930-luvun, homofobia on yleistä ja usein myös väkivaltaista. Siitä huolimatta nämä siskot julistavat suihinotto-oikeuksien olevan ihmisoikeuksia tärkeämpiä ja kurjaakin kurjempien aikojen koittaneen sosialismin romahdettua.

Hutsulan siskojen menneisyydessä halun ja sosialismin taloudet kietoutuivat yhteen. Ennen erotiikasta oli pula siinä missä kulutustavaroistakin ja siskot pystyivät käyttämään tilannetta hyväkseen. Nykyään kunnan heterojullin pyydystäminen on paljon vaikeampaa. Sosialistinen todellisuus oli aikaa ennen emansipaatiota – naisten, homojen, kansalaisten. Mutta sen valtarakenteissa siskot eivät olleet ainoastaan uhreja, vaan he myös hyödynsivät niitä omassa ”sukupuolten teatterissaan”. Siskot toteuttavat itseään stereotyyppisten sukupuoliroolien kautta, ”naisellisuus” merkitsee heille passiivisuutta ja alistumista, niin yksityisesti kuin yhteiskunnallisesti: ”Siskot halusivat antaa persettä systeemille, olla passiivisia ja kuuliaisia. [...] Tai sitten elää haavemaailmassaan ja vähät välittää todellisuudesta.” Myös sosialistinen yhteiskunta tuotti omat tilansa, joissa alakulttuuri saattoi toimia. Itse asiassa *Hutsulasta* välittyy kuva homojen alakulttuurista yllättävän julkisena, vaikkakin näkymättömänä osalle kansalaisista. Kuten länessäkin, siskojen tiloina toimivat erilaiset läpikulkupaikat, joissa tuntemattomiin voi törmätä: öiset puistot, syrjäisimmät hiekkarannat, rautatieasemat ja yleiset käymälät. Koti on itse asiassa niitä vaarallisempi paikka – juuri siellä voi joutua satunnaisen seuralaisen pieksemäksi ja ryöstämäksi.

Mutta uudessa Puolassa vanhoille ja rumille siskoille on yhä vähemmän tilaa. Ennen dissidenttitaiteilijoiden ohella myös siskojen kaltaisille elämäntaiteilijoille riitti turhanpäiväisiä työpaikkoja, joista energiaa jäi olennaiseen, mutta nyt elämästä

on tullut kiireistä ja stressaavaa. Joka paikasta esiin tunkeutuva (hetero)erotiikka muodostaa yhdessä emansipaation kanssa siskoille pahan kilpailijan. Myös heidän himoitsemansa jullit olivat sosialismin tuotteita: ”Sellaista kuin länsimainen julli ei ole olemassakaan.” Nyt kansainväliset suhdanteet ovat muuttuneet, ja neuvostoliittolaisten varusmiepoikien sijaan Puolassa törmää emansipoituneisiin saksalaisiin.

Hutsulaa voi lukea sen kehyskertomuksen mukaisesti jonkinlaisena etnografisena kuvauksena Wrocławin kaupungin ja Międzyzdrojien rantalomakohteen homohistoriasta. Puolassa *Lubiewosta* on ilmestynyt jo useita uusia uusia painoksia, joihin Witkowski on lisännyt tarinoita, joita hänelle on tultu kertomaan kirjan ilmestymisen jälkeen. *Hutsulan* tarkoitus ei ole tyydyttää muiden uteliaisuutta, vaan se on vastamuistia, homojen oman kulttuuriperinnön kirjaamista ylös ja tuomista valtavirran rinnalle. Ja nimenomaan rinnalle, ei osaksi sitä. Siskot halusivat säilyttää hajuraon valtakulttuuriin, mutta vaikuttaa siltä, että nykyisessä globaalissa markkinataloudessa ghetot eivät ole enää mahdollisia. Öisissä puistoissa piileskelyn sijaan nyt pitäisi hengaila julkkisten ja toimittajien kanssa teknoklubeilla ja siskojen suosiman nudistirannan herruudesta kilpailevat ajellut ja öljytyt länsihomot. Kommunismia aikaisista piilopaikoista on tullut ulostulopaikkoja.

Nostalgiaan liittyy myös surua. Samaan aikaan sosialistisen järjestelmän ja vanhan elämäntavan murtumisen kanssa AIDS rapisuttaa siskoja. ”Sukupolvien” ketju katkeaa, kun vanhat siskot eivät ole enää opettamassa nuorille alakulttuurin omaa kieltä ja tapoja. Juuri sanoissa on ollut siskojen voima: sosialismin pula-

taloudessa kaikki on pitänyt kehittää ja sepittää; nykyään kaiken saa rahalla eikä mielikuvitusta tarvita. Uusi sukupolvi puhuu eri kieltä: kyrpä on muuttunut siittimeksi ja palleista on tullut kivekset. Näin uusi yhteiskuntajärjestys pyrkii ottamaan haltuunsa vanhojen siskojen ruumiit. Siskojen nostalgia ei olekaan pelkkää kaipuuta menneeseen, vaan mitä suurimmissä määrin myös nykyisyyden kritiikkiä.

Hutsula on mainio johdanto queer-teoriaan, jonka sekä Witkowski-kirjailija että Michał-kertoja selvästi tuntevat. Siskot ovat oppikirjaesimerkki Judith Butlerin esittämästä näkemyksestä sukupuolen performatiivisuudesta, siitä kuinka naiseus ja miehuus tuotetaan sanoilla ja ruumiin eleillä. *Hutsulassa* sukupuoli ei riipu biologiasta, eivätkä siskot asetu vain jompaankumpaan kategoriaan. He ovat nimenomaan siltä väliltä, yhtä aikaa sekä miehiä että naisia. Siskot ovat kummajaisia, vinoja, pervoja, heidän määrittelemättömyytensä tarjoaa halukkaille mahdollisuuden pohtia sukupuoliroolien perustaa ja mielekkyyttä. Poliittisesti sitoutuneet feministinen, homo- ja lesboliike ovat karsastaneet selkeitä identiteettejä pakenevaa queeria; samalla tavoin epäluuloisesti katsovat toisiaan *Hutsulan* vanhat hintarit

ja länsityypiset oikeuksistaan taistelevat julkihomot. Kysymys jonka *Hutsula* asettaa kuuluukin: kummat heistä – tai ketkä meistä – lopulta ovat vapaita?

Mikään kuiva teoriapläjäys *Hutsula* ei kuitenkaan ole. Senkin voima on sanoissa: siskojen hersyvissä ja härskkeissä jutuissa, joita riittää ja jotka todella luovat kertojansa lukijan silmien eteen. Tarinat ailahtelevat traagisen ja koomisen välillä kiinnittymättä yksiselitteisesti kumpaankaan. Osansa irvailusta tavanomaisten aiheiden – uskonnon ja isänmaan – ohella saavat myös siskot itse, kertoja ja gendertutkimus (esimerkiksi Rosi Braidotti on vain yksi parfyymi Estée Lauderin, Pradan ja muiden joukossa).

Tapani Kärkkäinen on onnistunut tuomaan siskojen sukupuolella leikittelyn suomeen, josta puuttuu kieliopillinen sukupuoli. Suomalaisen homohistorian ja -sanaston kirjoittaminen mukaan *Hutsulaan* on hyvä oivallus. Suomessa varsinkin anglosaksisen maailman ulkopuolelta tulevan käännöskirjallisuuden julkaiseminen on usein kääntäjien aktiivisuuden varassa. Kiitos Tapani Kärkkäisen ja Päivi Paloposken puolalaista nykykirjallisuutta on suomeksi ollut tarjolla ja *Hutsulakin* ilmestyi meillä jopa nopeammin kuin englanniksi.

Ulla Hakanen

Perhealbumissa hymyilee Isä Aurinkoinen

Viktor Jerofejev: *Hyvä Stalin*. Suom. Jukka Mallinen. Helsinki: Like, 2007, 366 s.

Viktor Jerofejevin (s. 1947) uusin teos, *Hyvä Stalin* (2007), on proosamuotoinen muistelmateos kirjailijan elämän alkuvuosilta. *Hyvän Stalinin* tarina alkaa kirjailijan lapsuuden maisemista ja päättyy 1980-luvulle, hänen

kirjailijanuransa ensitahteihin. Jerofejev kuvaa teoksessaan omaa kehitystään ”vallan pojasta” neuvostokriittiseksi kirjailijaksi ja samalla kasvamistaan lapsuutensa ihanteellisen ”neuvostoperheen” jäsenestä omaksi itsekseen. Tarina nivoutuu saumattomasti yhteen Neuvostoliiton poliittisen historian kanssa. Se on samalla kuvaus sukupolvien välisistä eroista eten-

kin suhteessa neuvostovaltaan.

Muistelmien keskeinen aihe on isän ja pojan suhde neuvostopolitiikan pyörteissä. Jerofejevin poliittista uraa Stalinin tulkkina ja diplomaattina tehnyt isä joutui lopulta luopumaan urastaan kirjailijapojan jouduttua konfliktiin virallisten tahojen kanssa. Poika, eli kirjailija Viktor Jerofejev, oli mukana tekemässä kielletyksi katsottua *MetrOpol*-almanakkaa, joka julkaistiin lännessä omakustanteena 1979. Valtiovallan silmissä kyseenalaiset *samizdat*- ja *tamizdat*-periaatteet yhdistänyt julkaisu johti Jerofejevin kirjailijaliitosta erottamiseen ja hänen isänsä siihen asti moitteettoman poliittisen maineen tahrautumiseen.

Teoksen päähenkilö-kertojan, jonka voi ajatella olevan kirjailija Viktor Jerofejev, ääni muuttuu iän karttuessa ja aikakausien vaihtuessa Stalinin ajoista seuraavien johtajien mukaan nimetyiksi ajoiksi. Kuvattuaan ensin isänsä ja äitinsä nuoruutta kertoja siirtyy 1950-luvun Neuvostoliittoon ja lapsen näkökulmaan. Tästä näkökulmasta kerrottuna monet asiat saavat koomisen ulottuvuuden. Vai mitä sanotte isän läheisestä työoverista, Slava-sedästä, jonka kunniaksi on nimetty oma cocktail? Teoksen lopussa eletään jo Brežnevin aikaa ja pikkupojasta on kasvanut neuvostojärjestelmää kritisoiva mies. Muistelmien sävy on kautta teoksen ivallinen, (itse)ironinen, jopa satiirinen.

Hyvä Stalin on lajiltaan proosamuotoinen muistelmä tai fiktiivisellä muodolla leikittelevä omaelämäkerta. Tällainen leikittelevä kerronta on tyypillistä Jerofejevillä ja hänen edustamalleen tyyliisuuntaukselle. Jerofejev alleviivaa teoksen yhteyksiä tosielämään aloittamalla kirjansa lauseella: ”Kaikki tämän kirjan henkilöahmot ovat mielikuvituksen tuotetta, mukaan luettuna todelliset henkilöt ja itse tekijä.” Näin hän myös antaa vihjeen